

(باسى 1 - بەتتە)

شاھخايىدى چاڭجياڭ ايتراۋىنىڭ ۋېر تۇلعالى-

نا دامۇنىڭ، ۋەلى، چاڭجياڭ ەكونومىكىلىق بە-دەۋىنىڭ دامۇنىنىڭ سەرکەسى دەسەك، وندا پۇدۇڭدى يگەرۋ، اشىق ۇستاۋ ۋسۇباىسز تۇردە اسا ماڭىزدى ئىۋىبن سانالار ەدى.

باس شۇجى شي جىنپىڭك رەفورما جاساۋ، جاڭا-لىق اشۇدىڭ وىى قۇنانلى ئوپىراىنا باستان – اىباق ىرىقشا نازار اۇداردى؛ پارتيانىڭ 18 – قۇربلتايىبان بەرى ۋاز جىلى پۇدۇڭ جولىنىدە ماڭىزدى نۇسقاۋ بەرىپ، بەكىتۋ جازدى ۋارى كوپ رەت پۇدۇڭغا كەلىپ قىزەت تەكسەرىپ، تەكسەرۋ – زەرەتتەۋ جۇر-گىزدى، پارتيانو ورتالىق كومىتەتى مەملەكەتتىڭ ۋېىر قىدىرۋ ستراتەگىيالىق مىنىدەننن پۇدۇڭغا قويىپ، پۇدۇڭدى يگەرۋدىڭ، اشىق ۇستاۋدىڭ ۇزدىكىسىز تۇردە جاڭا بەينە كورسەتۋىن ىلگەرلەتتى.

پۇدۇڭ جاڭا رايونىنىڭ وردا بۇزار وتىزعا تولعان ساتىندە، باىس شۇجى شي جىنپىڭ پۇدۇڭغا تاى دا ۋوزى كەلدى.

30 جىلدىڭ ورنىدە تولقىن جارا العا ورلەدى. بۇكىل ەل جەر اۋدانىنىڭ 8000نان بىرىندەي عانا جەر ەداۋىر ۇلى تولقىنىندا وراسان زور ەنەركيا قاۋلادىپ، بۇكىل ەلدىڭ 80ئەن بىرىندەي ىشكى ۇندىرىسپ جالىپ ۋونىم قۇنىن، 15ئەن بىرىن-دەيى تاۋار بېپورت – ەكىپورت جالىپ سوماىسن جارىققا شعاردى.

”پۇدۇڭدى يگەرۋدىڭ، اشىق ۇستاۋدىڭ 30 جىلىندا قول جەتكىزگەن ەلەۋلى جەتىستىكتەر جۇڭگو-شا سوتسىيالىزم ئتۇىزم ىبزالدىلغىنىنىڭ ەڭ جاندى رەال. ايقىن دالەلى، رەفورما جاساۋدىڭ، ەسىك اشۇدىڭ جانە سوتسىيالىستىك وسىزناماندانىرۋ قۇ-رىلىسىنىڭ ەڭ جالىندى امالياتتىق ايعاعى!“

وردا بۇزار وتىزىندا قايتاندان ساپارعا اتتاندى.

قازىردەن وىى عاسىردىڭ ورتا شەىنىدە دەينىكى ۋاقت ەلمىز جاپاي سوتسىيالىستىك وسىزاماندىانان قۇدرەتتى مەملەكەت قۇرتان 30 جىل. جاڭا ساپاردا پارتيانو ورتالىق كومىتەتى پۇدۇڭنىڭ دامۇىن جۇڭخۇا ۇلتىنىڭ ۇلى گۇلدەنۋ ستراتەگياسىنىڭ جالىپ جاعدايە-نا، دۇنىە جۇزىنىدە 100 جىلدا بولماعان ۇلكەن وزگە-رىسكە قويىپ جوسپارلاپ، ەل ىشىندەكى ۇلكەن اينان-لىپىدى نەگىزكى تۇلعا ەتەتىن، ەل ىشىى-خالىقارا سىندى قوس اينالِم ۋېىرىن – ۋېىرى جەبەيتتىن جاڭا دامۇ ارناسىن قالىبتاستىرۋ اياسنا قويىپ ويلاستىرىپ جانە جوسپارلاپ، وعان ”سوتسىيالىستك وسىزاماندان-دىرۋ قۇربلىسىنىڭ جەتكىشى رايونىن قۇرۇ“ كەلە-لى مىندەتنن جۇكتەدى:

— جاڭخالىق اشۇ قوزعالتقىشىن كۇشەيتۋىدى بار كۇشپەن وپىداعىداي سىتەپ، ۋوز كۇشنىە سۇپە-نىپ جاڭخالىق اشۇدىڭ جاڭا بېيىكن قالىبتاستىرۋ. — رەفورمانىڭ جۇيەلى جىناققالۇىن كۇشپە-تىپ، جوعارى ساپايلى دامۇدىڭ جاڭا قوزعاعۇشى كۇشىن جاندىاندىرۋ.

— جوعارى دەڭگەيدە، نۇزۇمدەك ئپتپتە ەسىك اشۇدى نىشكەرەلمەيلى ىلگەرلەپتەپ، خالىقارا-لىق سەلبەسۋدىك پەن باسەكەننىڭ جاڭغا باسىمدىننن كوپەيتىپ اشۇ.

— الەمدەك بايلىقتاردى جايىعاستىرۋ قابىلە-تىن نىعايتىپ، جاڭا دامۇ ارناسىن قۇرۇعا قىزمەت وتەۋ.

— قالانى جونگە ساۋدى وسىزاماندىاندىرۋ دەڭگەيىن جوعارىلاتىپ، خالىق قالاسىن قۇرۇدىڭ جاڭا جاعدايىن اشۇ.

باس شۇجى شي جىنپىڭ پۇدۇڭنىنىڭ ورايدى مىقتاپ يگەرپ، قولايلى ساتتە قېمىلداپ، جاڭا دامۇ كەزەڭغىن علمىي يگەرپ، جاڭا دامۇ ۇستاند-مىن بايتل داپبەكىتلەندىرىپ، جاڭا دامۇ ارناسىن قا-لىبتاستىرىۋعا قىزمەت ەتپ، ەڭ اۋىر جۇكتى ارقا-لاۋعا، ەڭ قىىن ماسەلەنى شەشۋەگە باتىل بولپ، اناعۇرلم جوعارى دەڭگەيدەكى رەفورما جاساۋ-دىڭ، ەسىك اشۇدىڭ جول اشار اۋانگىاردى، جاپپاي سوتسىيالىستىك وسىزاماندىانن مەملەكەت قۇرۇدىڭ اتوبىشىى، ”ئىورت سەنىمدىى“ اىكىلەۋ ىمالياتىنىڭ ۇلكىسى بولۇعا قۇلىشىپ، دۇنيە جۇزىنە جۇڭگو ۇستانىمىن، جۇڭگو رۇخىن، جۇڭگو جولىن اناعۇرلم جاقسى كورسەتۋىن ۇمىت ەتتى.

قۇتتىقتاۋ جىنالسىنان كەيىن باىس شۇجى پۇدۇڭ كورمە ساراينا كەلىپ، ”مەملەكەتنىڭ سترا-تەگىيالىق جەتەكشىلىگىنىدە – پۇدۇڭدى يگەرۋدىڭ، اشىق ۇستاۋدىڭ 30 جىلدىعى ئاقىرىپتىق كورمەسىن“ ارالادى.

كورمەدە ايقىن ”ۋاقت ۋوسى“ پۇدۇڭنىڭ يگەرۋدەگى، اشىق ۇستاۋداى ەرەك بارىسىن كور-سەتپ، ادامداردىڭ وي- قىياىن 30 جىلدىڭ الدىنا ىلىپ باردى.

”ول جىلدارى خالىقارالىق جاعداي الماعايىپ بولپ، ەل نىشىندە رەفورما جەدەل دامىدى، پۇدۇڭدى يگەرۋ، اشىق ۇستاۋ شەشمىن جاساۋ پارتيانو ورتالىق كومىتەتىنىڭ ەلى ىشى – سىرىنداعى ۇلكەن اۋقىمعا جالىپ بەتىلك تۇجرىم جاساپ، تارىپتىڭ ۇلكەن اعىنىنا ۇيلەسكەن جانە ەلدىڭ قولداۋىنا بولەنگەن كەلەلى شەشىى“.

30 جىلدان بەرى پۇدۇڭ ەگىنجاپىدان ەڭسە كوتەرپ، وسىزاماندىاننن جاڭا قالاعا اينالىدى،

2020 ـ جىلى 11 - ايدىڭ 16 - كۇنى دۇبەينى

سالقار چاڭجياڭدا ايىندى جوبا جاسادى

شىنمەن كۇشنىەن قالدىرلىدى ما؟“، باىس شۇجى ەگجەي – نەگجەيلى سۇرادى.

”جېميا – ونەر كاسىپ كاسىپورىندارى نۇگەل. دەي جابىلدى، كۇكىرتتى جىناۋ – جونەلتۋ بازاسىن دا كۇشنىەن قالدىرۇعا بەل بۇدىق، باىس شۇجى الاڭسىز بولمىغىز“.

باىس شۇجى جاعا جەلىسىن بويلاپ باياۋ ۋجۇردى، ۋېىر جاعىندا، اساۋ تولقىندار جاعالاۋدى سوققلاپ، قامىستى كولىدەر تولقىپ تۇر، ەندى ۋېىر جاعىندا، جاسىل جاعالاۋ مەن كوگىلدەر تاۋدا قۇستار سايراپ، گۆلدەر قۇلىرىپ تۇر. ”بۇرىن لاس، بىلىقتان، ناشار جەر قازىر سا-ياباقتىڭ جاسىلدىاننن بەلدەۋىنە اينالدى، جىز تەك بەكمىگە كەلسەك، چاڭجياڭ ەكونومىكىلىق بەلدە-ۋىن دامۇتدا زور قورعاعۇدى، زور اشۇمەن اينالسى-پاۋدى بىرگە يگەرۋ تالاىىن، ۋسوزسىز، وپىداعىداي تيىناقاتىندار الاىتىندىمىزدى تۇسىندىرەدى“، – دەدى باىس شۇجى شي جىنپىڭ.

چاڭجىياڭدا اۋلاۋعا تېىم سالۋ، اۋلاۋدى توقتاتۋ قىزمەتتە ەنە باىس شۇجى ايرىققا كوڭىل ەلودى.

”قازىر تېلىدى ما؟“، ”قانشا بالىقى شەگىنىپ شىقتى؟“، ”بالىقىشلار جاعامعا شىققاننان كەيىن قالاي ورنالاستىرىلدى؟“، – دەپ جۇرە ەجۇرىپ سۇرادى ول.

سول جەردەگى قاتىستى جاۋاپتى جولداسىتار باىس شۇجىگە مالىمەت بەردى: بىلتىر جىل سوڭىندا بۇكىل قالاداعى 368 چاڭجياڭ بالىقىشى تۇگەلدەي چاڭجياڭدا بالىق اۋلاۋدان شەگىندىرىلدى، ۇكى-مەت كوپ ەتۇرلى شارانى بىرگە قولدىانىپ، ولاردىڭ باسقا جۇمسقا اۋسققاننان كەيىن قايتا جۇ-مىستانۇننا كومەكتەستى، كەيىىر بالىقىشلار جاعاما شىعپ بالىق شارۋاشلىعىن قورعاعۇشى بولدى. ”بۇقارا بۇل ساياساتتى قاتتى قولدادى، كوپشىلىك تۇگەلدەي ەندىگارى بالىق اۋلاۋعا تېىم سالىنباسا، كوپتەگەن بالىقتاردى سوڭىى ۇرىپقاتىرمىز تەك سۇرەتتەن عانا كورەتىندەرىن ايتتى. قازىر بالىق بىرىتىندەپ كوبەيە باستادى، الدىڭغى كۇنى بۇل ارادا 6 چاڭجياڭ دەلىقىنى پايدا بولدى“.

باىس شۇجى باىسن يەزە قۇپايتىندىننن ەيىل-دىردى: ”چاڭجياڭدا 10 جىل بالىق اۋلاۋعا تېىم سالۇ“ ستراتەگىيالىق شارا، بۇل نەگىزىنەن اينالىپ كەلگەندە چاڭجياڭنىڭ ەكولوگياسىن قالىپنا كەلتىرۋ ۋشىن بولپ تابىلادى. 10 جىلدان كەيىن ۋىنمىن كورەمىز“.

باتار كۇن، كوكچەيكتەن اسىپ وزەن سۇي ايناداي مولدىرەپ جاتىر.

جاعالاۋدا شىنعىپ، سەيىلدەپ جۇرگەن قالا تۇرمىندارى باىس شۇجىدىڭ كەلگەننن كورە سالا كوگىلدەنە قاۋمالاي كەلىپ، تۇسى – تۇستان باىس شۇجىگە امانداستى.

”مەن 1978 – جىلى بۇل ارعا كەلگەنمىن، سول كەزدە لاڭشان تاۋىنا شىقتىم، ايدىندى چاڭجياڭنان تەرەڭ اسەر الدىم“. باىس شۇجى كوپشىلىككە 40 نەشە جىلدىڭ الدىنداعى وتكەن سىتەردى ايتتى.

”بۇگىن تۇستەن بۇرىن مەن شاڭخايدا پۇدۇڭدى يگەرۋدىڭ، اشىق ۇستاۋدىڭ 30 جىلدى-مىن قۇتتىقتاۋ جىبالىسنا قاتناستىم، تۇستەن كەيىن نانتۇڭغا كەلدىم. سول جىلدارى سىزدەردىڭ بۇل ارا مەن شاڭخايدى وزەن ەبولپ جاتانتىن، نانتۇڭ-ھا ۇتۇ قىين دەي، قازىر وزەندى ەندەي وتەتىن ۇلكەن كوپىر سالىنىپ، وڭتۇستىك پەن سولتۇستىك كوپىرمەن نۇتاسىپ، نايىيە كەدەرلىكىنىڭ ۇستىنە داڭغىل جول ئۇستى، سودان كەيىن ”نانتۇڭغا وتۇ وڭايلاسىپ“ كەتتى“. جان سۇيىندىرەر لەبىزدەن سولگ كوپشىلىك قىزۇ شاپالاي سوقتى.

نانتۇڭغا ەتۇدىڭ وڭايلاسۇ چاڭجياڭ اتى-راۋىن ۋېىر تۇلعالاندىرا دامتۇدىڭ جاندى ايعاعى. كۇن شايداي اشىق، السىتاعى چاڭجياڭ وزەنىنىڭ ۇستىندە كولك قاتناعانىنا ۇزاق بولماعان شاڭخاي – سۇجۇۋ – نانتۇڭ چاڭجياڭ تاس جول، تەمىر جول ۇلكەن كوپىرى مۇنارتىپ كورىنەدى.

باىس شۇجى وىسى جولعى ساپارىنىڭ العاشقى وپىن تىلگە تېكە ەتتى: ”وسى جولى مەن چاڭجياڭ ەكونومىكىالىق بەلدەۋى مەن چاڭجياڭ ايتراۋىن ۋېىر تۇلعالاندىرا دامتۇ جاعدايىنا تەكسەرۋ – زەرەتتەۋ جۇرگىزگەندە وىى ارانىڭ قورشاعان ورتانى وڭاۋ – جونگە سالۇ جاعدايىن ارنايى كەلىپ كورەيىىن دەدىم. بۇگىن كوردىم، سىزدەر بۇل ارادا باقتى تۇرمىس كەشىرىپ جاتىر ەكەنسىزدەر. مۇنداي با-قتىتى تۇرمىستى سىىزدەر ۋوز قولدارمىغىزبەن قۇرىپ شىقتىغىىزار“.

”جوعارى مەن تومەن ۋېىر نىيەتتە بولعاندا جەڭسىكە جەتۇگە بولادى“، ۋېىىز جۇمىس سىتەگەندە تەك بۇقارانىڭ مۇددەسى ۋشىن عانا سىتەسەك، بۇقارانىڭ جاقتاۋىنا يە بولا الامىز ۋارى ەڭ سوڭىندا ەبارىن تىندىرامىز“.

(ۋىشىنىشى)”دارىيانىڭ ەمولدىر سۇي سولتۇستىككە اقتى“

جىياڭسۇدىڭ وزگەشە جاراتىلىستىق باسىمدىننن بايىلانستى وزەن – كولىدەرى كوپ، سۇ ايدىنى قايشالسا ورنالاسقان، چاڭجياڭ وزەنى شىعىستان باتىسقا قاراي 400 كىلومەتىردەن استام ەندەي وتەدى، ۇلىى كانىال وڭتۇستىكتىن سولتۇستىككە قاراي 700 كىلومەتىردەن استام بويلاي وتەدى.

چاڭجىياڭنىڭ، كانالدىڭ توسىققان تۇيىنىندەگى قالا ياڭجۇۋ جەىلدەن بەرى گۇلدەنگەن، مول مادەنىيەت مايەگىن جىياپ، چاڭجىياڭ ەكونومىكالىق بەلدەۋىنىنىڭ دامۇىن ىلگەرلەتەتىن شەشۇشى ۇتۇيىن قالاعا اينالدى.

11 – ايدىڭ 13 – كۇنى تۇستەن كەيىن باىس شۇجى شي جىنپىڭ ياڭجۇۋ قالاسىنىڭ وڭتۇستىگىنە ورنالاسقان كانال ساۋان ەكولوگىيالىق مادەنىيەت باقتاسىنا كەلىپ قىزمەت تەكسەرپ، تەكسەرۋ – زەرتتەۋ جۇرگىزدى.

سوڭىى جىلدارى ياڭجۇۋ باىس شۇجى شي جىنپىڭنىڭ ”ۇلكەن كانالدى وپىداعىداي قورعاعۇ، وپىداعىداي جالعاستىرۋ، وپىداعىداي پايدالانۇ“ جونىندەگى ماڭىزدى نۇسقاۋلارىنىڭ رۇخىن تيىناقاتىندىرىپ، چاڭجياڭ مەن كانالدىڭ جاعالاۋىن قالىپنا كەلتىرۋدى، قورعاعۇدى تۇلعالىق ىلگەرلەتپ، كانالدىڭ سازدى جەر بايلىغىنان پايدالانىپ، 3800 مۇ ەكولوگىيالىق مادەنىيەت باقتاسىن قۇرۇدى سىكە قوستى.

سۇعا جاقىن جايلاۋلار جولىن بويلاي باىس شۇجى شي جىنپىڭ جول بويى تەكسەرپ كوردى. كانالدىڭ ەكى جاعالاۋىندا جاسىل جەلەك جايقالىپ، قۇستار سامعاپ، سامالدىنىقتار ۋار جەردە ورنالاسىپ، جۇرگەن سايىىن جاڭا كورىنىستەر كوزگە تۇسەدى.

ياڭجۇۋ سۇعا سالىنىپ، سۇمەن كوركەيىپ، سۇمەن كورىكتەنگەن، الايدا بايىرىى كانالدىڭ ەكى جاعالاۋى دا ۋېىر مەزگىل سۇدىڭ ازابىىن تارتقان ەدى.

وتكەن عاسىردىڭ 50 ـ، 60 – جىلدىارىننان باستاپ، كانالدىڭ سانۋان وڭىرىنە قىرۋار اۋىل شارۋاشلىق دارىلەرى زاۋودى، ەدارى جاساۋ زاۋودى، جىمىيالىق بوياۋ زاۋودى سىياقتى كاسىپورىندار شوعىرلانىپ، قورشاعان ورتانىڭ لاستانۇى اۋىر لاسىپ كەتكەن.

”كەزىندە بۇل ارادا كولەمى ەرمىشاما ۇلكەن جىمىيالىق زاۋود بار بولىپ، توغرىەگىندەگى قورشاعان ورتانى قاتتى لاستاپ، سوناۋ السىتان ساسىق ىمىسى مۇڭگىدى، كاسىپورىن جىل سايىن 200 مىللىيون يۇاننان استام سالىق تاپسىرىپ تۇراعانىمەن، ۋىىز تاغى دا جاۋىپ تاستاۋعا بەل بايلاقىدق“، – دەدى ياڭجۇۋ قالاسىنداعى جاۋاپتى جولدىاس مالىمەت بەرىپ.

بۇل كۇندەرى بۇل ارا بايىرىى كانالدىڭ بۇرىننى ورنىنا سۇيەنىپ بەيزاتتىق مادەنىي مۇرا كوشە اۋماعەن ورنالاستىرۇمەن بىرگە، مادەنىيەت جاسامپازدىعى كاسىپ سالاسى اۋماعى، علمىم – تەخنىكا جاسامپازدىعى كاسىپ سالاسى اۋماعىن سالىدى، ۇلكەن كانال مۇراجايى دا اشىلۇ الدىندا تۇر، ەكونومىكانىڭ تېيىن وزگەرتىپ، دارەجەسىن جوعارىلاتۇى، مادەنىيەتتىڭ قورعالىپ جالعاستىرىلۇى، ەكولوگيانىڭ قورعالىپ قالىپنا كەلتىرىلۇى وىى ارادا ۇستەمە اسەر تۇدىردى.

باىس شۇجى مىسۇنداي ەكونومىكالىق، قومامدىق ”تۇلعالىق ەسەپ“ جاساۋ ادىسىن قۇبىتايىتىندىننن ەبلىدىردى: ”ەكولوگىيالىق وركەنىيەت قۇرىلىسى – بەستى ۋېىر تۇلعالاندىرۋ جالىپ تۇلعالىق ورنالاستىرۇنىڭ ماڭىزدى قۇرامدىاس بولىگى، جاڭا دامۇ ۇستانىمىنىڭ ماڭىزدى جاعى. ەكولوگىيالىق وركەنىيەتتى وپىداعىداي سىستەۋ ەكونومىكالىق، قومامدىق دامۇعا قاتىستى بولپ قالاھىستان، خالىق بۇقاراسىنىڭ باقتىتى تۇرمىسىنا دا تسكەلەي قاتىستى، جاستار مەن ورەندەردىڭ اقاۋسىز ەسەيىپ – ەرجەتۇنە شايىدى، قالىڭ خالىق بۇقاراسىنىڭ ورتاق تانىمى مەن ۇنى“.

سۇ مەن ادامنىڭ، سۇ مەن قالانىڭ، ادام مەن تايىيەاتىنىڭ جىراسىمدى بىرگە جاساسۇى، ۇندىرىس كەڭىستىگىنىڭ، تۇرمىس كەڭىستىگىنىڭ، ەكولوگىيالىق كەڭىستىكنىڭ ۋېىر – بىرىنە پايدا جەتكىزىپ، بىرگە كوركەيۋى – باىس شۇجىدىڭ چاڭجياڭ ەكونومىكالىق بەلدەۋىنىنىڭ جوعارى ساپالى دامۇىن جوسپارلاۋىنىڭ ماڭىزدى ولشەمى.

ياڭجۇۋدان باستاۋ الاىتىن وڭتۇستىكنىڭ سۇىن سولتۇستىككە جەتكىزۋدىڭ شىعسى جەلى ئىچىنەنەرىياسى

– جاڭا بەيچىڭ – خاڭجۇۋ ۇلكەن كانالى ۋارى وىسى زامانىى خالىق تىلەگى ئىچىنەنەرىياسى.

”بايىرىى كانالدىن“ اتتانىپ باىس شۇجى اۆتوكولىپكەن ”جانا كانالعا“ كەلىپ، وڭتۇستىكتىڭ سۇىن سولتۇستىككە جەتكىزۋ شىعسى جەلىسى ئىچىنەنەرىياسىنىڭ باستالغان جەرى، 1961 – جىلى باستاپ سالىنغان جىياڭسۇ يىگىلىگى تورابىنا كەلىپ قىزمەت تەكسەردى.

كولەمدى قۇم مودەل جۇڭگونىڭ بايتاق دالاسىنداعى سۇ بايلىغىنىڭ زور اۋماقتا، زور كولەمدە ۇڭىر اتتاتىپ ۇلەستىرىلگەن ايمىندى كورىنىسىن كورنەكىنلەندىرىپ كورسەتىپ تۇر، باىس شۇجى شي جىنپىڭ ايدىلاپ تۇرىپ، كوز الھاي قارادى –

بەيچىڭ – خاڭجۇۋ ۇلكەن كاناللى نەگىزگى جەلى ەتپ، چاڭجىياڭنىڭ سۇي ياڭجۇۋدا ناسوس ستانسىيالارىنىڭ توسىپا تېكەنەرى ارقىلى جوعارى تارتىلىپ، خۇڭزى كولى، لوما كولى، نانىسى كولى، دۇڭجىڭ كولى سىياقتىلاردى سۇ تركو تەڭگەرۇ سۇ قويھاسى ەتپ، جول بويى سولتۇستىكتى بەتكە ىلىپ، 18 باقسىشتى باسىپ خۇاڭخىعا جەتەدى، سودان كەيىن سولتۇستىككە قاراي بەيچىڭ، تىيانچىن، حىبەيغا، شىعىسقا قاراي شانۇڭ تۇبەگىنە جەتەدى. جىياڭسۇ سۇ يىگىلگى تورابى – قازىر ەلمىىز بويىنىشا كولەمى ەڭ ۇلكەن ەلەكتىر قۇاتمىنەن سورىعتۇ – سۇلاندىرۇ ئىچىنەنەرىياسى، ازىيا بويىنىشا ەڭ ۇلكەن ناسوس ستانسىياسى تورابى. ەتورىتىنىشى سۇ سورۇ پۇنىكتىندە زور قۇاتتى 7 ناسوس رەتتى ەتىزلىپ، ماشىنيلار گۆرىلدەپ تۇر.

باىس شۇجى پۇنكت ۇيىنە كىردى. ۇلكەن ەكراندا ناقتى اينالم فىزورماتسىياسى كورسەتىلىپ تۇر: وىسى سۇ سورۇ پۇنكتى جىيىنى 6007 كۇن حاۋىپسىز اينالم جاسادى، سۇ سورۇ جاپلى مىولشەرى 78 مىللىيلاردا 681 مىللىيون تەكشەمەتر.

سۇ سورۇ پۇنكتىنىڭ سىرتىندا قىزمەتكەرلەر سۇ ۇلگىسىن ىلىپ، سۇ ساپاسىن باقلاپ ولىشەۋەدە. قىزمەتكەرلەر باىس شۇجىگە ناسوس ستانسىياسى سۇ سورۇدان بۇرىن جانە اينالم جاسامعان كەزدە وزدەرىنىڭ ۋار ايتىادا 2 رەت كەلىپ، سۇ جەتكىزۇ ەتۇيىنىنىڭ سۇ بەتىنىن 0.5 مەتر تومەن جەردەگى سۇ ۇلگىسىن ىلىپ، سۇ ايدىنىنىڭ ەتۇرلى كورسەتكىشتەرىن باقلاپ ولىشەيتىندىگىن ايتتى.

”بۇل رەت ۇلگى ىلىپ قاراعاندارمىزدا، بۇل ارانىڭ سۇ ساپاسى قانداي كەن؟“. باىس شۇجى سۇ ۇلگىسى سالىنغان مەنزۇركانى ىلىپ مۇقيات قارادى.

”سول اراداعى تەكسەرۇدە جەر بەتى سۇلارىنىڭ 2 – دارەجەدەگى ولىشەمىنە جەتپتى“. قىزمەتكەرلەر باىس شۇجىگە بىلاي دەدى: تالاي جىلدىان بەرى جىياڭسۇ سۇ يىگىلىگى تورابىنىڭ سۇ ساپاسى تۇگەلدەي 3 – دارەجەدەگى سۇ ولىشەمىنە جەتتى نەمەسە ودان ساپايلى بولدى، كوپ ساندى ۋاقتىستا 2 – دارەجەدەگى سۇ ولىشەمىنە جەتەدى.

باىس شۇجى قۇانا بىلاي دەدى: ”چاڭجىياڭنىڭ ەمولدىر سۇنىنىڭ سولتۇستىككە جەتكىىزىلۇنىە، ۋسوزسىز، شىنايى كەپىلدىك ەتۇ كەرەك“.

جىياڭسۇ سۇ يىگىلگى تورابى كورمە ساراينىدا باىس شۇجى جىياڭخۇاي ۋوگىرىنىڭ سۇدى تىزگىندەۋ، سۇ يىگىلىگى سىتەرىن كوركەيتۇ تارىخىن جانە جىياڭسۇ سۇ يىگىلگى تورابىنىڭ ورنىن تاڭداپ جوبىلانۇى مەن سالىنىپ اينالمعا تۇمۇسۇ جاعدايىن كەچەي – نەگجەيلى ۇعىستى.

ەتۇسىندىرىۋشى باىس شۇجىگە جارتى عاسىردان بەرى جىياڭسۇ سۇ يىگىلگى تورابىنىڭ جىياڭخۇاي ۋوگىرىنىڭ سۇ جەتكىزۇ، سەل سارقىتۇ، تاسقىن سۇىن اعىزۇ، كەمە قاتناسى، ەلەكتىر تاراتۇ، ەكولوگىيالىق ورتانى جاقسارتۇ سىياقتى جاقىتاردا ماڭىزدى رول اىقتارغانىن ايتتى. جىياڭخۇاي ۋوگىرىنىڭ بۇقاراسى ماقتاناشپەن بىلاي دەيدى: ەرتە زاماندا لى يىڭنىڭ دۇجياڭ توسىياسى بولسا، قازىر خالىقتىڭ جىياڭسۇ پۇنكتى بار.

”وڭتۇستىكتىنىڭ سۇىن سولتۇستىككە جەتكىزۇگە مەن ەرەكشە كوڭىل بولەمىن. بۇل مەملەكەتنىڭ ەبرى ىمىسى، عاسىرلىق ئىچىنەنەرىيا، خالىق تىلەگى ئىچىنەنەرىياسى، ۇش قىسماڭ ئىچىنەنەرىياسىمەن بىردەي سانالادى“. باىس شۇجى بىلاي دەپ باسا دارىپتەدى: ”ىلمىىزدىڭ سۇ بايلىغىنىڭ تىارالۇىندا سولتۇستىكتە تاپشى، وڭتۇستىكتە مول، ۋسوزسىز، علمىي تۇردە رەتتەۋ كەرەك، بۇل ىستىى تاغى جالعاستىرىپ، وڭتۇستىك، سولتۇستىك وڭىرلەردىڭ بىركەلكى دامۇىن، باياندى دامۇىن جەبەۋدەگى رولىىن وپىداعىداي ساۋلەلەندىرۇ كەرەك“.

باىس شۇجى شي جىنپىڭ سونمەن بىرگە بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتى: سولتۇستىك وڭىرلەر وڭتۇستىكتىنىڭ سۇىن سولتۇستىككە جەتكىزۇ سىندى سۇ جەتكىزۇ ئىچىنەنەرىياسىنىڭ بولغانىنا بولا سۇدى قالاعانىشا سىتەتۇنە، مول سۇمەن كولكىتتىپ سۇارۇننا، ۋوگىردىڭ ىس جۇزىندىگىنە ۇيلەسپەيتىىن قالا كەڭەيتۇمەن اينالسۇىنا بولمايدى. ”وڭتۇستىكتىنىڭ سۇىن سولتۇستىككە جەتكىزۇ ئىچىنەنەرىياسىن اىقتارۇدى سولتۇستىك وڭىرلەردىڭ سۇدى ۇنەمدەپ پايدالانۇىمەن تىعىز ۇشتاستىرۇ، سۇعا قاراي قالانى ايقىنداۋ، سۇعا قاراي كاسپىتى ايقىنداۋ، سۇ جەتكىزۇ مەن سۇ ۇنەمدەۋ ەكەۋىن بىردەي يگەرۇ كەرەك“.

(ئورتوتىشى) ”سارقىلباس چاڭجياڭ جوڭگىلۇدە“ نانىچىڭ چاڭجىياڭنىڭ تومەنگى اعارىنداعى ماڭىزدى قالا، چاڭجىياڭ ايتراۋىنداعى ەركەشە ەبرى قالانىڭ ۋېىرى.

(جالعاسى 4 – بەتتە)